

Szemelvények Riesz Frigyesnek Riesz Marcellhez írott leveleiből

Filep László

Nyíregyházi Főiskola, Matematika és Informatika Intézet¹

Abstract

In the paper extracts from the correspondence of the famous mathematician Frigyes Riesz (1880–1956), who worked at the universities in Kolozsvár, Szeged and Budapest to his brother Marcel Riesz (1886–1969), a mathematician too, who lived and worked in Sweden, are presented.

A tudományok történetében ritkán fordul elő, hogy két testvér világhírnévre tegyen szert, mégpedig ugyanazon tudományágban. Riesz Frigyes (1880-1956) és öccse, Marcell (1886-1969) ezt a kivételes esetet példázzák: mindketten világhírű matematikusok voltak. Frigyes a kolozsvári, majd szegedi iskolának volt kiemelkedő alakja, Marcell pedig a svédországi Lund város egyetemén alapított matematikai iskolát.

Riesz Frigyesnek öccséhez 1912. és 1954. között írt leveleiből mintegy háromszáz maradt meg, és a család birtokában volt 2003-ig, amikor Riesz Marcell unokája a lundi egyetemnek adományozta őket, sok más irattal együtt. Az egyetem e sorok íróját kérte fel a rendezetlen hagyaték katalógizálására. Marcellnek bátyjához írt leveleiből mintegy negyven maradt meg az 1921. és 1952. közötti időből; egy részük Lundban mint fogalmazvány, illetve indigós másolat. Más részük Riesz Frigyes hagyatékából került elő Magyarországon, Császár Ákosnak köszönhetően.

Riesz Frigyes

Riesz Marcell

¹ Nyíregyháza, Sóstói út 31/b, H-4400, E-mail: filepl@nyf.hu

A két testvér levelezésének fő témája természetesen a matematika volt. Elküldték egymásnak cikkeik vázlatát, közölték egymással elért eredményeiket. Egyeztették, hogy az együtt töltendő szünidőkre ki milyen könyveket, szeparátumokat hozzon magával. A másik fő téma természetesen a család volt, a szülők és a másik két testvér, Sándor és Margit, hogyléte, életük alakulása.

Riesz Frigyes rendszeresen beszámolt öccsének a hazai állapotokról, elsősorban az egyetemi ügyekről. Politikáról alig írt, azt is csak mértéktartóan és óvatosan. Marcell megmaradt levelei szinte teljesen matematikai tartalmúak. Egy-két levél foglalkozik csak a svédországi viszonyokkal, ottani problémáival.

Az alábbiakban elsősorban Riesz Frigyes azon leveleiből közlünk szemelvényeket, amelyek érdeklődésre tarthatnak számot matematikatörténeti, de általános történeti szempontból is. Rajtuk keresztül némi képet kaphatunk írójuk személyiségéről is. Az idézeteket szöveghűen, de a mai helyesírásnak megfelelően közöljük.

Kolozsvári évek (1911-1919)

Riesz Frigyes Kolozsváron kezdte meg egyetemi pályafutását 1911-ben. Ugyanez mondható el Fejér Lipótról (1880-1959) is, aki 1905-ben került repetitorként a kolozsvári egyetemre. Fejér Lipót rövidesen a budapesti egyetemre került, de barátsága Riesz Friggyessel nem szakadt meg. Riesz Marcell 1910-ben került Svédországba Gösta Mittag-Lefflernek, a neves matematikusnak a meghívására. A stockholmi műegyetemen tanított docensként 1926-ig. A levelekben rajtuk kívül több kolozsvári matematikus is szerepel, akikről az olvasó tájékozódhat Kolumbán József [4] cikkéből. Egyéb neveket illetően pedig utalunk a [3] könyvre.

Riesz Frigyes első levele (1912. december 1.) érdekes képet fest a tervezett harmadik matematikai tanszékre kiírt pályázatról, másrészt jelzi, hogy Marcellnek nem volt szándéka tartósan Svédországban maradni, hiszen ő is pályázott az állásra:

„Kedves Marcikám,

Valószínűleg olvastad múlt vasárnap Az Újságban Dienes reklám cikkét, és ha még máshonnan nem, onnan értesülhetél arról, hogy a kar őt hívta meg a rk. tanszékre. Ez még október végén történt és én utána heteken át annyira izgatott voltam, hogy nem tudtam volna egy levelet megfogalmazni...

Tehát először is röviden: a meghívás Klug ellenindítványára történt, titkos szavazással, 6 szóval 4 ellen; végeredményben azonban a szavazás nem volt titkos, mert utána Farkas, Tangl, Haar és én bejelentettük, és jegyzőkönyvbe vétettük, hogy a jelentéssel egyező véleményünket a határozat után is fönntartjuk. A jelentés Téged és Tódort összehasonlás nélkül aequoloco ajánlt, mint olyanokat, akik mellett amig katedrátok nincs, a többiekről csak másodsorban lehet szó. Számba véve még a többieket, körülbelül azt mondhatnám, hogy bizonyos dicsérő várakozással szól Geöczéről, elismerően Dávidról, és határozottan elítélően Dienesről. Többek között azt írja: Cikkeiben hiába kerestem egy lényeges új gondolatot. Konstatálja, hogy bár meglehetősen termékeny, nején kívül még csak egy helyen látta idézve, de kedvezőtlenül.”

Ezután R. Frigyes leírja a „nagyon izgatott ülés” menetét. Farkas Gyula végül Kármán Tódort ajánlotta, mert nem tartotta szerencsésnek, hogy mind a három katedrát analízis kutatók töltsék be (Haar Alfréd és a két Riesz). Mások szerint „az izléssel ellenkeznek, hogy ugyanazon szak két tanszékén testvérek üljenek”. A szavazást végül eldöntötte, hogy Apáthy István és a „főmester” Fabinyi Rudolf is Dienes Pál mellé állt. (Megjegyezzük, hogy a tanszéket végül is nem állították fel.)

1913 őszén R. Frigyes Vályi Gyula hirtelen haláláról értesíti öccsét. Együttal kéri vissza tőle a Vályi által lejegyzett Weierstrass előadásokat, hogy átadják a családnak. Később el fogja kérni azokat a matematika szeminárium számára és visszajuttatja Marcellnek. Egy másik levelében arról ír, hogy Vályi Gyula halála előtt, bátyján Vályi Gáboron keresztül, 20000 koronás alapítványt hagyott a Magyar Tudományos Akadémiára értékpapírokban. Az összeg kamataiból a III. osztály háromévenként vagy 1200 koronás pályadíjat tűz ki, vagy az összeget egy mű kiadására fordítja. Az első „Vályi Gyula nyílt pályázatra” csak Fekete Mihály jelentkezett. Beke Manó javaslatára ő kapta a kitűzött összeget „Az algebrai egyenletek gyökeinek helyzetére vonatkozó vizsgálatok” című munka megírására. (Akadémiai Értesítő, 1918) Az ismert történelmi események, illetve a korona elértéktelenedése miatt három év múlva már nem került sor újabb pályázat kiírására.

A világháború kitörésekor R. Marcell haza akart térni, hogy hazafias kötelességből népfőlkelőnek álljon. Erről aggódo apja és testvérei igyekeztek lebeszélni. Végül is Svédországban maradt, és népfőlkelő tisztként a stockholmi Osztrák-Magyar követségen teljesített szolgálatot a hadifoglyokat segélyező egyesület elnökeként. Családtagok kérésére hadifoglyok címeit kutatta fel, leveleket közvetített, családokat segélyezett. Ezért a tevékenységért 1917-ben magas katonai kitüntetésben részesült. A háború előtti rendszeres hazalátogatását ez a tevékenysége gátolta meg 1917-ig. A következő két év eseményei szintén lehetetlenné tették a hazautazást, amire végül csak 1920-ban került sor.

Bátyja már 1914. október 23-án így számol be a háború első heteinek hangulatáról:

„A hangulat itthon általában bizakodó. A Gárdonyi-beli társaság sötéten látó és a hivatalos jelentésekben nem bízó törpe kisebbségének (tulajdonképpen csak Navratil Ákos) is talán megnyugtatólag fog hatni, hogy, amint írod, az ottani hírek szerint is mostan mindenhol jól állunk.

Az orosz betörés idején persze nemcsak sokan menekültek ide, de még itt is sokan akadtak, akik Pestre vagy Ausztriába szaladtak.

Az előadások rendben folynak; összes hallgatóim száma a tavalyi kb. 60-ról kb. 40-re olvadt...

A pedagógiumi ügyről még Pesten azt hallottam, hogy valószínűleg egyelőre nem döntenek; célzásodból azt következtetem, hogy Te már többet tudsz.”

A „pedagógiumi ügy” Marcell újabb kísérlete volt arra, hogy itthon állást találjon. Ezúttal a budai polgári iskolai tanárképzőbe pályázott, ami szintén sikertelen volt. Az állást végül nem töltötték be, helyettesként Lukács Ferenc (1891-1918) látta el a feladatokat.

A következő évben Frigyes azt közli öccsével, hogy Rados Gusztáv, Kürschák József, Fejér Lipót és Beke Manó beajánlották őt az Akadémiába, majd hozzát teszi: „bár én nem nagyon vágytam az esetleges leszavazatásra”. Egy levelezőlappól megtudjuk, hogy ez valóban megtörtént, mégpedig már az osztályszavazáson: a szükséges 29 helyett csak 27 szavazatot kapott. Az év nyarán, mivel Marcell nem tudott hazajönni, Frigyes töltötte nála a szünidőt. Hazafelé tartva már a kompról köszönő levelet írt öccsének és rajta keresztül néhány svéd matematikusnak, majd így folytatja: „Most különösen azért sietek írni, hogy mielőtt a jó cenzúra gyám-sága alá kerülök, a következőre kérjelek (remélem, hogy nem lesz rá szükség): írd meg minden fontosabb és nálunk esetleg eltitkolt hírt azonnal az eddigi módon, pl. családi vonatkozásokba burkolva; fogoly-, ágyú-gépfegyverszámot pedig mat. okoskodásba bepakolva ilyen formán tg $12.5\alpha = x^{27} - 81y$, azaz 12500 fogoly, 27 ágyú, 81 gépfegyver.”

1916. május 13-i levelében R. Frigyes örömteli eseményről tudósít: „Az Akadémiába éppen hogy bejutottam: osztály 27:11, plénum 37:14. Most töröm a fejemet, hogy kincseimből mit áldozzak fel székfoglalónak? Valószínűleg a minimális kerületű leképezést választom, ha ugyan közös cikkünk megírása után még elég anyag marad egy ilyen szokás szerint terebélyesebb értekezésre.” A tervezett közös cikk tartalmazta a nevezetes Riesz F.-Riesz M. tételt az analitikus függvényekről. A két testvérnek ez volt az egyetlen közös cikke, szoros együttműködésük ellenére. A szilveszteri keltezésű levél viszont inkább szomorú híreket tartalmaz: „König Dini mamája pár nap előtt meghalt. Nemrég meghalt Geöcze is szívbajban, melyet a gázsjelentés szerint a harctéren szerzett. Úgy tudom, közvetlenül a front mögött szolgált, alignem munkásosztaga volt. Szegényért igazán kár. Fejér is súlyos beteg, mint valószínűleg koleciszta (epihólyag-bántalom); soká feküdt a Korányi-klinikán. Tanglt meghívták a műegyetemre Schuller tanszékére; lehet, hogy már februárra elmegy. Bátyja nagyon összeszedte magát, ebben a félévben már előadott, most ismét rosszabbul van. Írhatnál egyszer egy-egy kártyát ide is, oda is; sokszor kérdezősködnék felőled.

3 szó: írj, írj, írj! Csókol

Friczi”

A levélírás R. Frigyesnek sem volt erőssége, Marcellt kivéve másoknak általában csak pár soros levelet írt hébe-hóba, de úgy látszik öccse még rajta is túltett. Mentségére szól, hogy külföldön élve tőle sokkal többen vártak híradást, beszámolót. Az itthon történt eseményekről R. Frigyes 1917. június 30-i levelében számolt be Marcellnak: „Karunk utolsó ülésén két olyan ügy szerepelt, amelyek érdekelhetnek. Az egyik annak bejelentése – főleg az igény hangsúlyozása és az evidenciában tartás céljából –, hogy a háború után fokozottabb mértékben szükséges előadási tevékenységre tekintettel, a harmadik matematikai tanszék betöltésére kellő időben újabb javaslatot fogunk tenni. A másik Klug nyugdíjazása, aki nem tudjuk miért, hirtelen elhatározással beadta nyugdíjazása iránti kérését, amit „sajnálattal” tudomásul vettünk és felterjesztettünk. A jövő félévben, esetleg 2 féléven át is nem speciálisan ábrázoló, hanem geometriai előadásokkal helyettesítjük (én: proj. geom., Haar: vál. fej. a felsőbb geometriából), a bizottságot csak a nyugdíjazás elintézése után küldjük ki. Néhányunknak az az intenciónk, hogy a tanszéket geometriai tanszékké alakítjuk át, természetesen egyéb matematikai előadások tartásának jogával, esetleges kötelezettségével. Hogy ez sikerülni fog-e, hogy továbbá minthogy arravaló szorosabb értelemben vett geometriánk nincs, Te tekintetbe jöhetsz-e és óhajtsz-e tekintetbe jönni, ezek még számomra nyílt kérdések. Mindenesre, ha tekintetbe óhajtsz jönni, szerintem erre elsősorban van igényed; azonban jó volna, ha addig valami geometriai dolgot publikálnál. Úgy emlékszem, tavaly beszéltél nekem arról, hogy felületelméleti előadásodban milyen elegánsan tárgyaltad a fundamentális megnyisérék bevezetését és néhány alkalmazását.

Nem tudom értesültél-e már arról a nem túlságosan szomorú tényről, hogy az ideai akadémiai választáson az osztályban Te (aj. Beke, Fejér) 1 szóval, Haar (aj. Kürschák, Rados) 2 szóval buktatok. Mi kolozsváriak nem voltunk ott. Annak idején (még a nagygyűlés előtt) megígérttem Fejérnek, hogy én írok Neked az aján-

lás kulisszatitkairól, aztán mégsem írtam; azóta Fejér valószínűleg már írt. Ő különben most Karlsbadban kúrálja csökönys epebaját.”

Erre a levélre november 30-ig nem jött válasz, így R. Frigyes újabb levele összefoglalta a benne leírtakat, majd két újabb hírt közölt öccsével: „Tegnap kaptam levelet a pozsonyi helyőrségi kórházból (2. oszt.) Pál Gyulától; mint hadnagy részt vett az olasz offenzívában, de mindjárt az első napon megsebesült. (Durchschuss beider Gesässhälften); valószínűleg 3-4 hónapig otthon marad és végre doktorálni készül.

Legtehetségesebb volt hallgatóm, dr. Kaluzsai Károly, több mint egy éve eltűnt az orosz harctéren, nem kérdezősködtek róla nálatok? Ha igen, tudsz valamit?”

Pál Gyula (1881-1946) iskolatársa volt Riesz Frigyesnek a győri bencéseknel, a két család is szoros kapcsolatban állott. Levelezett a Riesz testvérekkel. Megszólításukból kiderül a kettejükhez fűződő viszonyának különbsége: „Kedves Marci Barátom!”, „Igen Tisztelt Barátom!”. Doktorálása végül is sikerrel járt a következő évben: „Pál Gyulát ma avatták, azért se buktattuk meg, sőt summa cum laudet adtunk” – tudjuk meg R. Frigyes leveléből (Pál Gyula életét és munkásságát illetően lásd az [1,2] cikkeket.)

Kaluzsai Károlyt (1889-1915 ?) a kolozsvári Marianum helyettes tanáráként hívták be népfőlkelőnek. Annyit tudni róla, hogy az északi harctéren esett el. A Jordan-tétellel kapcsolatos eredményeire Alexits György és Kerékjártó Béla is hivatkoztak könyveikben.

Riesz Marcell és Haar Alfréd akadémiai tagságát 1918-ban sem szavazták meg, annak ellenére, hogy most 4 ajánló állt mindkettejük mögött: Rados, Kürschak, Fejér, Beke. Május 22-i levelében R. Frigyes megírta a történetek hátterét: „Hogy az akadémián mi történt eltaláltad. A plénumban egész váratlanul ért a dolog. Ugyanez történt Haarral is. Ajánlóid és barátaid nagyon föl voltak háborodva, arról is szó volt, hogy jövőre tüntető módon, még több aláírással ajánljanak. A mozgatókat nem lehetett kinyomozni: valószínűleg egy egész más ügyből kifolyó előző napi összekoccanás, melyben Rados Gusztáv exponálta magát, szintén közrejátszott. Az illető 2 simán átment, én is rájuk szavaztam.” Az „illető 2” két fizikus volt, akiket Eötvös Loránd és Fröhlich Izidor ajánlottak. A vita bizonyára a matematikusok és fizikusok között zajlott, és az eredményt látva a matematikusok csalódottnak érezték magukat. „Az egész dolgot úgy kell beállítani, hogy a fizikusokat csak a fizikusok átlagos nivójával lehet mérni.” – hangzik Riesz Frigyes konklúziója.

Újabb lehetőség nyílt viszont R. Marcell hazatérésére, tudjuk meg R. Frigyes február 9-i leveléből: „Különben szerintem és Fejér szerint nagyon alapos kilátásod van most vagy legkésőbb 1919. szept-re egy másik tanszékre. T.i. Temesvár műegyetemet kap; először úgy volt, hogy a háború után; azonban a pesti műegyetem forszírozta a dolgot, főként, hogy ez rajta, zsúfoltságán csak úgy segíthet, ha a leszerelés már működésben találja. Ezért 2 hét előtt (l. melléklet) lement a műegyetemről Kürschák, Tangl és Nagy Virgil, a miniszteriumból Tóth Lajos és a műszaki emberük; eddig csak az újságokból értesültem, hogy a följánlott ideiglenes helyiségeket nagyjából megfelelőnek találták? Lemennél?” Az (elveszett) melléklet bizonyára a hivatalos értesítést tartalmazta a látogatásról és annak eredményéről. A tervezett egyetem sorsa pedig ismert.

Az 1918. december 2-i levél már győri keltezésű. R. Frigyes értesíti benne Marcellt édesapjuk haláláról, valamint arról, hogy a Kolozsváron élő Sándor testvérük spanyolnáthába esett. Ezután így folytatja: „Most pedig egy másik ügyről. Tegnap olvastam, hogy szegény Lukács Ferenc spanyolban meghalt; vele sokat ígérő tehetséget veszítettünk, újabb dolgairól, melyek a háború miatt még nem jelentek meg, pár héttel ezelőtt Fejér nagy elragadtatással beszélt. Pedagógiumi ügyedet rá való tekintettel (ő helyettesített a háború alatt) nem forszíroztuk. Az ügy még mindig függőben van: azonnal írtam Goldziher Károlynak, intézkedjék, hogy addig amíg neki nem írtál, függőben tartásák; valószínűleg el tudja intézni, mert kollégája és pár hónapja, Vangel halála óta, igazgatója, Imre Sándor, most hely. államtitkár a kultuszban. Már most nem tudom odakinn milyenek a kilátásaid? Kolozsvárt megindítottuk a dolgot, t.i. az ábr. tanszéknek geometriává való átalakítását; a jelentés kész, azonban az ügy, ha elsietjük, a jelek szerint még nem menne simán; így az átszervezés kérdését, mint pedig egyesek irigykedése vagy inkább önzése miatt a rendesség kérdését is még applanálni kell.

Károlynak azt írtam, hogy egyenesen neki válaszolsz, írd azonkívül Fejérnek is; természetesen közöld velem is elhatározásodat.

Hogyan látjátok odakinn a mi szegény országunk helyzetét?”

1919 elején az ország helyzete tovább romlott, már nem csak a közlekedés, hanem a posta is bizonytalanná vált Kolozsvárt illetően. R. Frigyes arra kéri Marcellt februárban, hogy franciául írjon neki, mert levele „minél kevésbé magyar és minél kevésbé hivatalos, annál valószínűbb, hogy megjön. A hivatalos leveleket mind megsemmisítik.” Megírja, hogy február végén visszatér Győrből Kolozsvárra „a fegyverszüneti bizottság passzusával, mivel az oláhok megnehezítik az utazást.”

Kolozsvárról levél küldése is nehézségekbe ütközhetett, mert onnan keltezett (1919. május 19.) francia nyelvű leveleit egy amerikai tiszt juttatta el R. Marcellnek és két angol matematikusnak. (E. U. Moore, G. H. Hardy). A személyes vonatkozású részeken túl a három levél tartalma és célja bizonyára azonos volt: felhívni a svéd és angol matematikusok figyelmét a kolozsvári egyetem sorsára. Megírja, hogy május 10-én a Román

Királyság tulajdonává nyilvánították az egyetemet a megszálló katonai erők, majd egy hazaáruló levél aláírását kérték tőlük. A nemzetközi jogra hivatkozással a tanári kar egyhangúlag megtagadta az aláírást. Ezért a katonai erők május 12-én, miközben az órák folytak, váratlanul körülvették az egyetemet, a tanárokat kiutasították az intézményből, tudományos felszerelésüket lefoglalták és kb. 2500 diákot azonnali hatállyal kitiltottak az egyetemről. Továbbá a tanársegédeket és adjunktusokat azonnali elbocsátással fenyegették meg, ha nem maradnak a helyükön. Például az Orvostudományi Kar asszisztenseinek – köztük docenseknek és rendkívüli tanároknak – a megszállók által kinevezett román vezetés alatt kellett folytatniuk munkájukat.

Riesz Frigyes kifejti, hogy mindez ellenkezik a nemzetközi joggal, amely szerint minden – békeszerződés előtti – katonai megszállás csak átmeneti természetű, és az állampolgárokat illetően semmiféle jogi következménye nem lehet. Ezen felül a Románia által is aláírt Hágai Egyezmény 45. cikkelye védi a megszállt területek állampolgárait attól, hogy felesküdjenek a győztes hatalomnak, az 56. cikk szerint pedig az iskolák és tudományos intézmények – még ha államiak is – magántulajdonnak tekintendők.

A személyes részben R. Frigyes arról panaszkodik, hogy a kinti világgal való kapcsolat minden lehetőségét elvették tőlük. Hónapok óta semmi híre nincs Marcellról, valamint édesanyjáról és Margit húgáról, akik bizonyára keményen szenvednek a bolsevista uralom alatt. Csak helyi újságokhoz és néhány román laphoz jut hozzá, még tudományos folyóiratokat sem kap. Egyetlen jó hír csak az, hogy Sanyi túl van az operáción és családjával együtt jól van.

Saját sorsáról R. Frigyes egy győri keltezésű levelezőlapban számol be: „*október elején az oláhok karhatalommal a lakásomból is kitettek; bútoraimat, könyveimet biztonságba helyeztem – már amennyire ez lehetséges – és október 17-én eljöttem, csaknem 2 hetet Pesten töltöttem és most egy hét óta itt vagyok.*” Ezzel lezárult életének és a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem történetének egy fontos szakasza.

Szegedi újrakezdés (1921-1945)

A megszüntetett kolozsvári és pozsonyi magyar egyetemek újraindítása a trianoni Magyarországon nem volt könnyű feladat. A nagyszámú menekültről való gondoskodás, a nyersanyagbázis nélkül maradt ipar működésbe hozása, a fontos csomópontokat elvesztő út- és vasúthálózat újraszervezése mind sürgősebb és fontosabb feladatnak látszott. Sok szakértő gazdaságilag életképtelennek tartotta a megcsonkított országot, egyesek még éhínséget is jósoltak. Egy nagyformátumú kultúrpolitikus, Klebelsberg Kunó mégis elérte, hogy a költségvetésben az oktatás és tudomány prioritást élvezzen. A két egyetem átmenetileg a budai Pedagógium épületében folytathatta működését, ott nyitotta meg 1920 tavaszán közös félévét. Később a kolozsvári egyetemnek Szeged, a pozsonyinak pedig Pécs városa adott otthont (1921-ben illetve 1922-ben).

Riesz Frigyes 1920. február 13-án írt levelet öccsének Győrből, jelezve, hogy megérkezett végre várvárt levele. A levél utolsó passzusa csalódást okozott a családnak. R. Marcell megírta, hogy kérni fogja a svéd állampolgárságot, annak előfeltételeként pedig a magyar állam kötelékéből való elbocsátását. Ez a lépés váratlanul érte bátyját, amit az ki is fejez levelében: „*Hogy mindjárt erre a passzusra térjek fölteszem, hogy elhatározásodban nagyon komoly indokok vezettek, véleményt azonban csak úgy tudok mondani, ha indokait pontosan ismerem. Egyelőre csak ennyit: eléggé ismerlek és tudom, hogy kénytelenségből bármely államnak lennél is polgárává, lelkedben magyar maradsz és nemzeded és szülőhazád érdekeit mindig a legmelegebben fogod istápolni. Elhatározásod mindenesetre nagyon alkalmatlan pillanatban jött, és ha a látszatra valamit adsz, adj megteendő lépéseidnek olyan formát, hogy azokat félre ne magyarázassák.*”

Nem tudom biztosan, hogy elhatározásod azt jelenti-e, hogy végképp lemondnál az itthon való megtelepedésről. Azt tudod, hogy egyetemünkről való meghívásod nagyon közel volt, de a kommunizmus és az oláh invázió folytán nem lehetett perfektuálni; talán most meg lehetne csinálni, de bizonytalan sorsba, újra alakuló egyetemre – egyelőre hajlék nélkül, könyvtár nélkül méltóságos címmel, de koldus fizetéssel, mely egyedülálló embernek is betevő falatra is alig elég – a két kedves gyermeked miatt sem merlek invitálni.”

1917-ben R. Marcellnek ikerlányai születtek egy svéd hölgytől, akit feleségül akart venni. A Riesz család hevesen ellenezte a házasságot, félve Marcell végleges elvesztésétől, Margit húga még Mittag-Lefflernek is írt a házasság megakadályozása céljából. A házasság végül nem jött létre, de R. Marcell együtt élt gyermekeivel, Margittal és Birgittel, valamint a gyermekek anyjával. Levelét R. Frigyes a következőképpen zárja: „*Szeretném egy és másról a Te véleményedet hallani. A magam politikai álláspontja nagyon következtető levél (Győr, 1920. március 19.) már higgadtabb hangnemben íródott, sőt – hosszú idő óta – matematikát is tartalmazott. Kezdetén azonban R. Frigyes az egyetem ügyeiről írt: „4 napja jöttem vissza Pestről, ahova sürgönyileg hívtak. A dékánunk Kolozsvárott, prodékánunk, Fabinyi, haldoklott és pesti tartózkodásom alatt meg is halt, nekem kellett átvenni a kar vezetését, ami antiakták nélkül úgy szólván teljesen az emlékezetre utalva, nagyon nehéz és kényes feladat. Most már átadtam jobb kezekbe; az öreg Farkas Gyula, aki mint nyug. professzor, jelenlegi székhelyünknek a Pedagógiumnak a szomszédságában lakik, volt szíves a prodékánságot vállalni. A héten újra bemegyek pár napra és megkezdem előadásaimat,*

a prodékánságot vállalni. A héten újra bemegyek pár napra és megkezdem előadásaimat, húsvét után pedig – kb. július közepéig – beköltözöm. Anyagilag nagyon kellemetlen a dolog, a fizetésemre alaposan ráfizetek, még nem tudom mennyit és miből.” A levélből kitűnik, hogy Fejér Lipót, akit nagyon megviselt a vörös és fehér terror, sem volt jobb helyzetben, ezért „fölvette azt az ideát, hogy pesti tartózkodásom alatt írjunk együtt könyvet a Fourier-sorokról, és valuta javítás céljából Amerikában adjuk ki.”

Riesz Frigyes bútorai és könyvei 1920 őszén megérkeztek a Pedagogium épületébe, ami javított helyzetén, de egyéb gondjai tovább szaporodtak: „Karácsony óta nyakamba szakadt a dékánság, a rendkívüli viszonyok, különösen a hontalanság és a numerus clausus minden komplikációjával; kénytelen voltam vállalni egy krízis után, amelyet az egyetem elhelyezésének kérdése (nem untatlak vele) okozott, és most nyűgöm terheit.” Dékánként Riesz Frigyes dán, illetve svéd könyv- és pénzsegély akciót indított a kar számára Pál Gyulán és öccsén keresztül. Továbbá kérte Marcellt, hogy – bár egyes folyóiratokat kapnak a Rockefeller alapítványtól – küldjön egy teljes Acta Mathematica sorozatot számukra.

Az 1921/22-es tanév már Szegeden kezdődött, Riesz Frigyes is leköltözött ősszel Szegedre. Egy levelezőlapban ismét szóba hozza a segélyezés témáját: „Még egyszer kérlek, beszélj meg Hardyval és másokkal a segélyakciót. Ilyesmiben, úgy látszik, csak az egyéni akció és a személyes összeköttetések fölhasználása vezet célra; az összes egyetemekre nagy hűhóval beígért amerikai (Carnegie és Rockefeller) támogatást pl. úgy látszik, a pesti orvosi kar teljesen lefölte.” Az egyetem akkori helyzetére jellemző, hogy a dékán Riesz Frigyes számára még novemberben sem tudtak elfogadható lakást biztosítani, így Pogány Béla szinte teljesen üres fizikai laboratóriumába költözött be.

A matematikai intézet könyvtárának állományát kezdetben csak Demeczky Mihály és Scholz Ágoston egykori pesti professzorok hagyatéka alkotta. Később már svéd és más matematikusok által küldött pénzből és állami támogatásból is vásároltak külföldön könyveket. Keréjkártó Béla például 1500 márkát kapott erre a célra, mikor Göttingenbe utazott. A könyveket Keréjkártó maga hozta haza, megspórolva így a tetemes kivitelemi illetéket. Külföldi folyóirathoz jutásának leggazdaságosabb módja egy saját folyóirattal való csere. Talán ez is motiválta Riesz Frigyeset és Haar Alfrédot egy nemzetközi színvonalú, idegen nyelvű folyóirat, a Szegedi Acta magalapítására. A színvonalat illetően nem volt probléma, de az infláció komoly nehézségeket okozott. Erről azt olvashatjuk az 1924. január 11-i keltezésű levélben: „A folyóiratunk sorsa meglehetősen veszélyben van; a költségek, jó valutára átszámítva is aránytalanul emelkedtek; az utolsó füzetért pl. a nyomda papíros nélkül 1.260.000 K-t számított; még alkuszunk. Mindenesetre most már komolyan nagyon szükséges volna néhány svédországi előfizetés. Szegény nyomorgó Pál Gyula már hozta magával a maga, Bohr és egy hallgató előfizetését a 2. kötetre.” A lap végül megmenekült, mert a külföldön egyre nagyobb számban dolgozó magyar matematikusok segítségével számos megrendelést (és cserepartnert) mondhatott magáénak.

Riesz Frigyesnek Klebelsberg Kunóval való meghitt kapcsolata olvasható ki abból a sajátos stílusú lapból, amit öccsének írt 1923. április 23-án: „Klebi ma indul Stockholmba Gombocz és Magyary Zoltánok kíséretében; a minisztériumban pár hete híre terjedt, hogy engem is hitt, amit én megcáfoltam: valószínűleg a Te nevedet hallotta valaki említeni. Nem tudom, bevontak-e a stockholmi fogadásba. Ha beszélsz vele, dicsérd meg, hogy 25000 P-t pumpolt a részünkre könyvekre; már ősz óta költöm. Esetleg szóba hozhatod a pedagogiumot (jelenleg Szegeden), pl. elmesélvén, hogy gyermekkorodban oda pályáztál és megkérdezhetnéd ügyesen, hogy ott hány matematikus van. T. i. most csak 1 van (Sz. Nagy Gy.) és Radosék nagyon szeretnék benyomni König Dinit, akinek a technikán a helyzete nagyon labilis.” Nem tudjuk, hogy R. Marcell elmondta e ezeket a dolgokat Klebelsbergnek, de találkozásukról tanúskodnak a lapokban megjelent fotók.

A következő év mindkét Riesz testvér számára kecsesítő lehetőségekkel indult, de végül csalódást okozott. Marcell jó eséllyel pályázott Lundba, de bátyja Pál Gyulától nála hamarabb megtudta, hogy a referensek egyhangúlag a második helyre sorolták, így nincs esélye az állás elnyerésére. Ez reményt nyújtott bátyja számára, hogy öccse esetleg megpályázza a régóta tervezett geometriai tanszéket Szegeden. R. Frigyes korrektségét jelzi, hogy erről a lehetőségről a Princetonban tartózkodó Keréjkártó Bélát is értesítette, aki az állást végül is megkapta.

Fejér Lipót másodszor kísérelte meg, hogy Riesz Frigyes tanszékhez juttassa Budapesten. 1912-ben ez nem sikerült, a nyertes Suták József volt. Most a nyugdíjba küldött Beke Manó helyére írtak ki pályázatot. A háttérrel így ír R. Frigyes öccsének a lundi eset kapcsán: „Különben itthon is vajúdik egy katedra ügy, mely viszont nekem kellemetlen; Beke helyére Suták valószínűleg be fogja hozni Grosschmidot, mégpedig – ebben Suták nem is olyan számár, mint amilyennek látszik – avval a taktikával, hogy e személyi kérdés tárgyalása előtt keresztülforszírozta a tanszék feladatának a személyhez alkalmazott részletezését. Pontos adatokat nem tudok, az ügyről lehetőleg senkivel sem beszélek; Fejér rettenetesen fél, hogy az ügy az újságok prédájává válik; ma pedig még olyanok a viszonyok, hogy agitáció, ill. egyesek megdolgozása nélkül, Fejér laboratóriumai alapján chance-om sincs. Igaz, hogy nem is veszem nagyon lelkemre a dolgot, ebben a percben nem óhajtok túlságosan Pestre kerülni; csak az a kellemetlen, hogy egyrészt mellőzésemről – az emberek

örülnek, ha valakit sajnálhatnak – sokat fognak fecsegni, és másrészt, hogy a pesti tanszék kérdése ezzel túl hosszú időre eliminálódik.” A szavazáson R. Frigyes valóban veszett, de az eredmény ellen Fejér Lipót és Fröhlich Izidor különvéleményt jelentett be. A miniszteri döntés salamoni volt: takarékoságra hivatkozva a tanszéket megszüntették.

1925. június 8-án R. Frigyes arról értesíti Marcellt, hogy „barátaim unszolására és az ellenfeleim pukasztására kénytelen-kelletlen muszáj volt vállalnom a jövő évi rektorságot.” Egy rektornak sok protokolláris kötelezettsége van, például részt kell vennie a miniszter (Klebsberg) születésnapján. Ez magyarázza az öccsének küldött ez évi üdvözlétének alábbi szövegét: „Kedves Marcikám, minden jót kívánok születésnapodra. Abban a szerencsés helyzetben vagy, hogy az csaknem összeesik gróf K. K-éval, melynek megünnepelésére most ideutaztam. Összes frázisaimat az este elmondandó tósztohoz tartogatom, úgy hogy Neked már nem maradt. Apropos, mégis legjobb a Schmidt-féle nyalóka. Ilyen és hasonló szórakozásokkal telik most az időm; fáradt és ideges vagyok.” Riesz Frigyesnek már a dékánóság sem tetszett nagyon, akkor is arról panaszkodott, hogy nem tud dolgozni, mert folyton zavarják.

Riesz Frigyes humora nemcsak az előző két levélből, hanem az 1929. június 4-én írottából is kiderül. A levél egyúttal megvilágítja a szegedi Bolyai Intézet létrejöttének hátterét is: „A mama születésnapjára írt leveledből úgy látom, hogy nem akarsz a nyáron hazajönni. Erről azonban remélem, még beszélgetünk odakint. Klebi ugyanis pár hete Göttingában járt, matematikusok és fizikusok között, megnézte az épülő intézetet is, azóta lelkesedik a mat. és fiz.-ért és nekünk egy meglevő, fokozatosan felszabaduló, az egyetemnek átadott épület egy részéből átalakításokkal „Bolyai”-intézetet akar csinálni. Kb. 10 napja hirtelen föltelefonált, közölte velem, hogy a nagyipart 25 000 P-vel megvágja a mat. könyvtárunk javára, mi viszont próbáljuk meg Rockefelleréket megpumpolni, azonkívül pedig menjek ki Haarral és Kerékjártóval Göttingába az intézetet megnézni. Utólag még megtoldotta a komissziót Sváb Gyulával (építész, h. államtitkár, a minisztérium műszaki osztályának a vezetőjéből most lett műegyetemi tanár). Útiköltséget ad, sőt ajánlólevelet is. Mindezt a legkomolyabban fogadtam, sőt telefonálás közben Haar féltékenységre gondolva az a szerencsés ötletem támadt, hogy megkérjem, fogadja Haart, aki éppen Pesten van és beszélje meg velem is a dolgot. Haar így azután egy 1 1/2 órás beszélgetésen esett át; közben politikai intimítások is potyogtak és most nagyon büszke.”

1936-ban, Suták József nyugalomba vonulása után, a kari bizottság 7-1 szavazataránnyal Riesz Frigyes meghívását javasolta a megüresedett tanszék élére. A kari tanács általi leszavazást R. Frigyes így kommentálta: „Nem igen izgatott föl a dolog; tudod, hogy sok hátránya is lett volna, ahogy látom, Fejért és Tanglt sokkal jobban keserítette. Különb. jan. 7-től kb. 2 hétig együtt telelünk a Kékesen.”

Az 1938. november 13-i levél kivételesen nem tartalmaz matematikát, de annál inkább értékes információkat Neumann Jánosról és a súlyosbodó politikai helyzetről: „Október közepén 4 napot Pesten töltöttem és sokat konferáltam N. Jancsival. Próbáltam tőle egyet-mást megtanulni, aránylag kevés eredménnyel. Különb. is akkor éppen puskaporos volt a hangulat, akkor enunciózták 5 újabb korosztály behívását. Igaz, hogy én biztosra vettem a békés megoldást. Általában az idegeim kitűnően bírták az elutazástokat követő izgalmas heteket; de azért persze rendszeres dolgozásról, a megírandók megírásáról nem igen lehetett szó, sok külföldi újságot olvastam és persze ittenieket is és a rádiót hallgattam mindenfelől (talán még Te is) és kombináltam. A bécsi döntést napokkal előbb szinte pontosan láttam. Nehéz lesz most visszatérni a szenzáció nélküli mindennapi életbe. Mindenesetre nagy lépést tettünk előre a revízió útján, háború nélkül. Igaz, mintha még mindig forna valami.

A kapukulcsokat megkaptam; persze most majd Szegeden felejttem. Hallom, hogy az utazásra egy éjjelt ráadtatok, de hogy azért érdekesnek találtad, referálj róla. N. Jancsi el volt ragadtatva a lundi napoktól. A hétvégére megint Pestre készülök; nem tudom, még ott találom-e? November közepére kalkulálta, hogy a dolgai elintéződnek és hogy újra másodmagával mehet vissza Amerikába.”

Az 1939-es év eseményei beigazolták Riesz Frigyes rossz érzéseit: a forrásból háború keletkezett. Ennek következtében elmaradt az 1940-ben Amerikában rendezendő Nemzetközi Matematikai Kongresszus, amelyre pedig külön meghívták: „Pár hete kaptam meg Amerikába a kongresszusra való meghívást, ill. az egyik konferencia-szakosztályban (general th. of probability, ergodic theory) sat. a 2 órás konferenciából egy 40 perces előadás tartására. Cím gyanánt 'Ergodic theory and abstract spaces' -t adtam meg” – írta Marcellnek. (Hasonló meghívást kapott a kongresszusra Fejér Lipót is.)

Az 1939. október 16-i levélből megtudhatjuk hogyan látta a külső és a belső helyzetet R. Frigyes: „Már régen akartam írni. Napról-napra halasztottam; az események olyan kaleidoszkóp-szerűen váltakoznak, hogy 3-4 nap alatt, amire a levél odaér, már tárgyaltalan, vagy meghaladott az, amit írhatok. Például, mire ezt a levelet olvasod, már tisztábban látod az orosz- finn (+skandináv) válság fejlődését mint ma; talán, reméljük, már nem is lesz válság, ámbár azt hiszem, sokáig marad meg Damoklesz-karnak, ami eddig is volt. Érdekes, amit Anglia egyik hadicéljáról, a kontinensi német hegemonia letöréséről írsz: úgy látszik, kevésbé tartod veszedelmesnek az egyesült német-orosz hegemoniát, aminek most itt is, ott is, enyhén mondva, az árnyékába

kerültünk. *Vagy úgy tartod, hogy ez nem örök életű. Az oroszok közelsége eszembe juttatja 1919-et, amikor Kolozsvárt, az oláh megszállás idejében, az a hír járta, hogy az Alföld felől közeledik a vörös hadsereg. Akkor azt mondtuk, csak jöjjön: amire ideér, rózsaszínű lesz.*

Itt az élet elég normális; talán még nyugodtabb, mint mikor elutaztál. Egy pár rendelet előrevetíti kisebb nélkülözések árnyékát, egyelőre csak nagyon magas illetékekkel – a svéd systemel kismiska ehhez – akarja a kormány leszoktatni az embereket a kávé- és teaivásról. A diff.-szám. előadásomon a terem tele van; ebből kettő matematikus, a többi kémikus vagy pedagógiumos. Dolgozni nem igen dolgoztam.”

A későbbi háborús években sem tudott jelentős kutató munkát végezni Riesz Frigyes. *„Főfoglalkozásom rádióhallgatás és újságolvasás.”* – írja egy levelében. Prosztata műtétje még a tanításban is akadályozta, sokáig Kalmár László tartotta helyette az órákat. Politikáról ritkán, csak nagy események kapcsán ír röviden. *„Gondolhatod, hogy nem örülök a fejleményeknek és hogy szegény T. Palit sok minden dacára is megsirattam.”* – írja a Jugoszláviával való háború és Teleki Pál miniszterelnök öngyilkossága kapcsán. A „sok minden dacára” kitétel bizonyára Telekinek a numerus clausus és az első zsidótörvény meghozatalában játszott szerepére utal, ami a Riesz család többi tagját is érintette. Az 1941. júliusára tervezett nyilas pert így kommentálja: *„Végre egy gazság, amit nem a zs-k csináltak. Nagy a fölháborodás, az emberek időnként a fővárosban november 9-i keltezésű levél egyetemi ügyekkel foglalkozik: „Két hét előtt Kolozsvárt jártam az egyetem visszatérésének ünnepén; holnapután pedig itt nyitjuk meg ünnepélyesen a szegedi Horthy-egyetemet. A felszerelés practice egészen, t.i. duplumok és személyeket közvetlenül érdeklő dolgok kivételével, itt marad, a tanároknak valamivel több mint a fele átment; az egész jogi kar, amely itt egyelőre szünetel, a mi karunk fele, a bölcs. kar nagyobb része és 3 orvos ment el. Én először kötelességszerűen menni akartam, aztán egy és más alaposabb megfontolás lehiggasztott és könnyen engedtem Szily rábeszélésének, hogy maradjak az intézettel együtt. Volt-e a rábeszélés mögött politikum, azt nehéz eldöntenem.*

Sz. N. Gy. átment, az én helyemre pedig Dávid Debrecenből, ahol a mat-tud tanszékek szünetelnek. Pécsent viszont a bölcs. kar szünetel, amely majdnem egészen ide jött át. Kolozsvárt, nehogy az oláhok mögött elmaradjunk, 81 professzor van (5-ik karnak közgazdasági) és még egy pár ú.n. intézeti tanár is. Hallgató ott, úgy látszik, egyelőre kevés lesz; ami pedig a főszerelést illeti, az a helyzet, hogy az oláhok mindent elvittek, amit 1919 óta szereztek; néhol többet, másutt kivételképp kevesebbet; a mat.-ból szinten pontosan azt...

Természetesen nagy csillaghullás volt új professzorokban, de nem a szokott formák közt, amit mutat Szegfű Gyula mellékelt védőirata, amit nagyjából aláírok. Sz. N. Gy. utódjára nézve egyszer itt, egyszer interurbán interjúvolt meg Szily, írásos javaslatról, részletes indoklásról persze nem is volt szó. Én 5 nevet említettem, a 6-ikat Lipkát, úgy tudom, Keréjkártó dobta be, de én az utolsó percben a lassúság, improduktivitás és nivósüllyesztés argumentumaival interurbán kipariroztam. Először Kőnig Dénesre azt kaptam, hogy nem posszibilis, Kalmárra hallgatást, Sz. N. Béla nagyon fiatal, Egerváry máshova van kiszemelve (Grosschmid a tavasszal meghalt és most pályázat van a helyére), végül csak Rédei maradt, akinek algebrai vagy inkább számelméleti dolgai ugyan távol esnek tőlem, de aki sokáig vidéken tanárkodva is sokat dolgozott, és akit Rados és különösen Bauer Mihály mindig nagyon dicsértek. Remélem, rászolgált, mert így ő lett itt rk. tanár. Én addig csak futólag ismertem. (Mindez persze bizalmas!!)” (Lipka Istvánt politikai okokból eltávolították az egyetemről 1945. után. Rédei Lászlóról pedig elmondható, hogy igencsak rászolgált a bizalomra.)

A háború végén, a nem működő posta helyett, ismét közvetítő útján és ismét franciául küldött levelet R. Frigyes öccsének. A fő témák ezúttal nem az egyetem és saját sorsa, hanem a családot és a matematikai közösséget ért veszteségek voltak. Talán a szomorú hírek is hozzájárultak ahhoz, hogy R. Marcell, bár korábban készült erre, többé nem jött Magyarországra. A levélből is kiderül, hogy Riesz Frigyesnek ezúttal rektor-ként kellett irányítania a háború utáni újrakezdést Szegeden.

Végre Budapesten (1946-1956)

Fejér Lipótnak végre sikerült elérnie, hogy a régi baráttal ne csak a szünidőket töltsék együtt. Az 1946/47-es tanévtől a magyar matematika két kiemelkedő alakja ismét ugyanazon az egyetemen tanított, ahol intézeti szobájuk is közös volt.

Anyagi szempontból a helyzet sok tekintetben az 1920-ashoz hasonló volt: kevés fizetés, magas infláció, és így tovább. A politikai helyzetet Riesz Frigyes azonban sokkal rosszabbnak látta, érezve a szigorodó levélcenzúrát és a külföldre utazás szinte lehetetlen voltát. Óvatosságát jellemzi az alábbi levélrészlet (1946. április 4.): *„A politikától meglehetősen sikerült távol maradnom; sehova nem léptem be. A bonmot kedvéért még csak a következőt magamról. Színházba nem igen járok; csak a Tatárjárást élveztem többször többféle szereposztásban, külföldi társulatoktól is; magam is felléptem malvivant szerepkörben.”*

Életművéért Riesz Frigyes egyre több elismerésben részesült 1945 után. Ezeket egyéniségére jellemző módon fogadta (1946. október 23-i levél): *„Nem tudom megírtam-e már, hogy most, öreg napjaimra, amikor*

már legkevésbé szolgállok rá, megkaptam az 1945-ös akad. nagyjutalmat, azaz hogy egy bronzplakettet és egy mentegető levelet, hogy pénz az nincsen. Ugyanezt kapta 46-ra Szentgyörgyi, de annak legalább külföldön csurran-cseppen.

A jövő héten meg Szeged avat h. c. államtud. doktorrá 'az egyetem fejlesztése és az egyetemi oktatás' terén szerzett érdemeim elismeréséül. Vasárnap lemegyek és pár napig ott pihenem a pesti strapát, aminek legsúlyosabb része egy sereg bizottsági és kari ülés volt az asszisztenciának a leépítéstől való megvédésére."

Riesz Frigyes mindent megtett, hogy Svédországba utazzon, akár hosszabb időre, főként, hogy Marcellt nyolc év után ismét láthassa. Még meghívólevéllel sem volt könnyű azonban megszerezni az engedélyt az ellenőrző bizottságtól, vagyis – Riesz szerint – az oroszoktól. Később már Amerikába is kiment volna, az 1940-es meghívást felelevenítve, akár évekre. „Bár nem valószínű, de nincs kizárva itt még egy fölfordulás; a helyzet nem egészen stabilis és nem szeretnék itt még egy ilyet átélni, sem jobb, sem baloldalt; jobb volna akkorra kinn lenni, Nálad vagy Amerikában.” – írja 1947. június 5-én. Végül az év második felében Riesz Frigyes kiutazhatott több hónapra Svédországba. Visszatérte után következett be az a baloldali fordulat, amit Szentgyörgyi Albert már nem várt meg.

A két testvér közötti levelezés 1948. után egyre ritkul, Marcell például három évig egyáltalán nem ír. 1954. április 30-án Frigyes is mentegetőzik a hosszú hallgatás miatt. A levélben panaszkodik, hogy trombóza miatt egyre nehezebben jár, majd így folytatja: „Most mégis vállalkoztam egy párizsi útra; a Poincaré-centenaire-n képviseljük Alexits-sal együtt az akadémiát; ő majd vigyáz rám egészségileg és politikailag is (nehogy valahogy Mac Carthyskodjam); szerencsére lelkes tisztelőm.” Párizsban R. Frigyest meglátogatta Margit, R. Marcell egyik lánya, aki közvetítette kérését, hogy írjon részletesen az otthoni dolgokról- Párizsból. A kérésnek R. Frigyes 1954. május 24-én tett eleget: „A magam szempontjából nincs sok írni való. Politikába nem avatkozom bele és csak néha kell végighallgatnom valami kommunista gondolatmenetet; szerencsére romlik a hallásom és csak ülök, de nem figyelek. Tőlem ezt eltűrik, különösen amióta tavaly másodszor kaptam Kossuth-díjat és pedig a legnagyobbat (50 000), amit rajtam kívül csak Kodály kapott. Lipit hiába biztatjuk, hogy írjon vagy adja ki az összegyűjtött munkáit, hogy neki is lehessen adni.

Egyetlen egyszer lázadtam föl, amikor megtagadtam, hogy egy a franciákhoz intézett tiltakozást Joliot-Curier-nek az atom-elnökségből való elmozdítása miatt aláírjak. Rusznyák az akadémián összehítt egy sereg tagot meg nem adott tárgyú megbeszélésre és ott meglepetésszerűen hozta elő a kész írást. Minden jelenlevő aláírta, csak én nem.” Biztosra vehetjük, hogy Fejér Lipót nem vett részt ezen az ülésen, hiszen ők az ilyen lépéseiket mindig egyeztetették. Például az egyetemen egy aláírást először Fejér Lipót tagadott meg, amit ezután Riesz Frigyes sem írt alá. Tudjuk, hogy az eset után Fejér Lipót csak akkor ment el akadémiai ülésekre, ha a meghívóban semmi gyanúsat nem észlelt.

Az akkori főtitkár, Alexits György, támogatása sem volt elég ahhoz, hogy Rusznyák István elnök be ne tiltsa a Fejér Lipót és Riesz Frigyes 75. születésnapja alkalmából készült ünnepséget, holott már az alkalomra vert közös emlékérem is elkészült. A pályájukat Kolozsváron kezdő és Budapesten befejező két világhírű matematikust így csak közös szobájukban köszöntötte néhány kolléga és tanítvány.

Irodalom

- [1] László Filep-Sigurd Elkjaer: Pál Gyula-Julius Pal (1881-1946), the Hungarian-Danish mathematician. AMAPN, 17(2001), 31-36. www.emis.de/journals
- [2] Filep László: Pál Gyula, egy elfeledett múlt századi magyar matematikus. Természettudományi Közlemények 2. Nyíregyháza, 2002. pp.59-78.
- [3] Gaal György: Egyetem a Farkas utcában. EMT, Kolozsvár, 2001.
- [4] Kolumbán József: A kolozsvári matematika iskola kialakulása. In: 125 éves a kolozsvári egyetem. Kolozsvár, 1999.

parasztok. Péter K. Sándor az kaplan, hogy nem jöttél ki, hát mióta lett
gályos. K. M. Néla nagyon fiatal, György leányos van kisasszony (György
a katonával megállt a malpályán van a helyén), vajon csak Kései maradt,
akinek egyelőre hogy inkább tudománytalan dolgai nagyon kevés van, de
aki sokáig vidéken tanított és sok dolgot is oktat Kései és Kálmán. Nag
Miklós utolsó nagyon fiatalok. Rózska, nárcisztól, most így csak a két
10 ok. tanár. Eddig más fiatalok is voltak. (Kései persze bírókora!!)

Apósok látni! Ha van mit írni, Ti is a fronton is vannak új dolgok az
ki val a kórház.

A kórházban két hétig fűtött dolgotok meg nem nagyon bírtátok
(még rosszabbul), de 15% kórházis is egy kicsit kórházis, amit gyorsan
alig van erre, egyelőre a kórházban van a kórház, hogy hogy, amit kórházban
Létezik még jobban bírtátok a kórházban is ki tudja meg ki kórházis?
Talan a két kórházis is elment a kórházban kórházis nyitva van, amit
kérdés kórházis nyitva van. Vagy egy kórház, amit nem a kórházis.
Vagy a kórházban, az emberek inkább jellemezhet. Hogy, annak a
dolgot kórházis? A két kórházis, hogy kórházis, akkor az a kórházis
kórházis. Vagy kórházis kórházis! Talán kórházis egy kórházis

valamint a kórház

Tisztelettel

Hát, mi van a kórházban? Talán meg is érdekel? E kórház?

Kolozsvár le 19 mai 1879.

(5)

Mon cher Marcel,

Un officier américain qui partira en quelques heures, a eu la bonté de se charger de ~~me~~ faire passer au lépreux. Je profite de son obligeance de te donner de mes nouvelles. J'écris en même temps à S. M. Moore et à Hardy.

L'avis d'occupation commerciale et un peuple compatriote de cette nationalité, dont tu connais les intentions, nous ont été tous les moyens de communication avec le reste du monde. De manière que depuis des mois je n'ai absolument pas de nouvelles ni de toi, ni de Herman et Marguerite qui, je crains, durant ton séjour, sous le mouvement bolshéviste. Il manque absolument de nouvelles depuis la fin de l'hiver c'est à dire depuis que je suis rendu dans l'exil. Pas de journaux, sans cesse d'ici et quelques journaux rommains pas même de revues scientifiques! Plus doivent être enlaidis par le poste, mais les uns qui sont plus tard difficile à combler.

Mais ce n'est rien en comparaison avec les événements récents. Le 10 de ce mois, les rommains, s'appuyant sur la force militaire, ont déclaré notre Université pour la propriété de l'Etat rommain. On insiste les professeurs de prêter serment de fidélité à l'Etat rommain et à son Roi. Et comme nous appuyés sur les prescriptions du droit international - nous refusons unanimement une telle trahison de la patrie, le 17 de ce mois, 48 heures après la soumission de l'Université et au tour d'un manière inattendue, pendant les leçons, par la force militaire,

les professeurs expulsés de leurs instituts, notre outillage scienti-
fique pris et à peu près 2500 étudiants dispersés par la suspension im-
médiate de la vie universitaire ! D'autre part, on force les assistants,
et les adjoints, sous peine d'une expulsion immédiate, de rester à
leur place, ainsi par exemple les assistants de la Faculté de Médecine
(dont quelques privat-docents ou professeurs honoraires) qui sont
forcés de continuer leurs travaux cliniques sous le contrôle de leurs
propres disciples de nationalité roumaine, dévoués à cette fonction par
les occupants.

Il n'est pas inutile d'ajouter que tout cela est contre le droit international.
Il suffira de relever que, selon les principes fondamentaux du droit
international, chaque occupation militaire - avant la conclusion de
la paix - est seulement d'une nature effective et transitoire, et ce qui
concerne la compétence des citoyens, l'occupation n'a aucune compétence
judiciaire. Le plus, l'art. 48 de la Convention de La Haye, signée entre autres
par la Roumanie, défend expressément d'inciter ou forcer les citoyens
du territoire occupé à porter serment au pouvoir conquérant, et l'art. 56
vise que les propriétés des écoles et des instituts scientifiques - même
s'ils appartiennent à l'Etat - doivent être considérés comme propriétés
privées.

De la sorte de faire usage de ces communications aussi largement
que possible, dans le monde scientifique et politique, au premier lieu
reconnu les à M. Bendisou, Milloy-Lefler et à des autres confrères
qui ont des relations politiques en demandant leur appui.

Il vient d'être opéré avec l'appendicite, il se passera déjà la
pennette à parler bien. De l'embrasser.